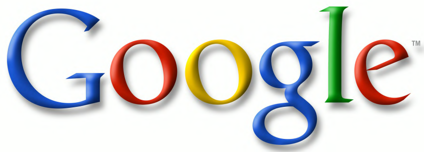
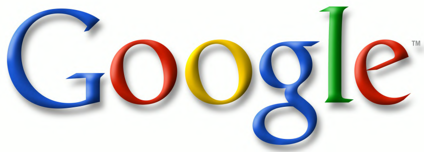

Google

Google

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
·LIBRARIES·
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

EROTIKA.

ZLOŽIL

IVAN CANKAR.

V LJUBLJANI.

NATISNILA IN ZALOŽILA KLEINMAYR & BAMBERG.

1899.

KAZALO.

HELENA.

1.

Oj ta noč milobe polna!
Taka noč je bila takrat
Ko je Romeo otožen
Stal pod oknom Julije.

A nocoj po beli cesti
Izprehajamo se trije . . .
Zdi se mi, da čutim v lica
Njenih usten vroči dih.

Moj prijatelj se prikloni,
Da v oči ji vidi sladke,
In rokó ji mehko stisne
In šepeče ji zaljubljen:

«Duša moja ljubezniva,
Glejte tam valove tihe
Kak bleščé se v mesečini . . .
Luna sveti se na dnù.

Ali ni svetlà in krasna
Kot visoko tam na nebu?
V srcu mojem slika Vaša
Sveti se takó ljubó.»

In nagnila se je k njemu
In molčala . . . ali takrat
Zabolelo me je v srcu
In govoril sem otožen:

«Da, kak tam v valovih svetlih
Sveti luna se vabljivo,
Kot bi čakala nestrpno
Zaročenca poznega.

Ah, kakó v valovih tihih
Sladko bi se tam sanjalo!
Tam bi srce pozabilo
Kar čutilo je nekdàj.»

Strahom me pogleda ona
In vsi trijẹ obmolčímo;
Luna sanja tam visoko,
Sanja tiho v dnù valov.

2.

Nad menoj se prva zvezda
  Jasno zableščala je,
Lahna sapica večerna
  Vrh goré pihljala je.

Tam od vzhoda, od Ljubljane,
  Divna pesem se glasí,
Glasne godbe čarne glase,
  Da jih čujem, se mi zdí.

In v dvorani razsvetljeni,
  Kako je življenje to!
Moje tožno srce hoče
  V čarobno vrvenje to.

Oj to šepetanje sladko,
  Oj ta živi plam očés . . .
In objemljejo se róke
  V šumni, strasti polni ples.

Kot bi rožico pomladno
  Hladni sever bil objel,
Med svetlé vrsté Heleno
  Njen plesalec je odvel.

Ah kakó je čarokrasna,
  Kot ni bila prej nikdar,
Ah kakó v očéh njegovih
  Vnemlje se ljubezni žar . . .

Noč je pala nad Ljubljano,
  Godba obmolčala je,
Nad goró s krvavim žarom
  Luna zasijala je.

3.

In takrat sem postavil jaz
Heleni grad krasán,
Najlepši grad, kar jih je kdaj
Obžaril solnčni dan . . .

Ponosni stebri mramorni
Kipijo do nebá,
In streha se visoko tam
Od zlata lesketá.

In ózri se z balkona dol
Po svetu naokrog:
Tam vrti najkrasnejših rož,
Tam zelen, senčnat log.

Nešteto gostov se hladí
Po logu na klopeh, —
Cuj, prav do grada sliši se
Njihov razkošni smeh.

Takó vesele nisem nje
  Še nikdar videl jaz, —
Kakó je srečen pógled njen,
  Kakó žarèč obraz . . .

V tem novem čaru skoro več
  Helene ne poznam;
Pod temno lipo senčnato
  Sedím na klopi sam.

Uvela roža tam leží
  Na poti pred menó, —
Iz njene roke pala je
  Ko šla je tod mimó.

4.

Na licu nobenem gorjá ni,
  Le meni je srce tesnó,
Heleno v bleščeči dvorani
  Zaljubljeno išče okó.

Z lornjeto v prebeli ročici
  Med množico pestro sedí,
V sočutju goríta ji lici,
  Ko zró ji na oder očí.

Visoko tam sredi azurja,
  Zamišljena luna zre v noč,
K nji žalostni spev trubadurja
  Odplava sladkó vzdihujoč.

Ah pesem o strasti kipeči,
  O vzdihih, o tajnih solzàh,
Ah pesem o čarobni sreči,
  O sladkih, odbeglih sanjàh.

Vzcvetèl je iz temnega groba
  Opojni romantike cvet,
Srcá polastí se miloba,
  Kot sen iz pozabljenih let . . .

Kakó ti ljubezen ognjena
  V nedolžnih očéh plapolá, —
Ah, ti jih razumeš, Helena —
  Ti čuješ te prošnje srcá? . . .

Postoj še! . . . O kje v tem vrvenju
  Romantični sen je ostal?
Prijatelji, tu smo v življenju —
  Applaudite! zástor je pal.

5.

Kot začarane stojé
  Hiše črne in grozeče;
Tožno časih iz meglé
  Luč samotna zatrepeče.

Nad seboj visoko tam
  Vidim okna razsvetljena . . .
Ah, to je njen gorki hram —
  In pri oknu je Helena.

Na nebó, tja v noč temnó
  Zro očesca ji sanjava,
Bog ve, kod sedaj lahnó
  Srečna njena duša plava.

Ali ji prihodnje dní
  Slikajo razkošne sanje?
Ali si nazaj želí
  Spet večere nekedanje?

Ah, zakrit je prejšnji čas
V njeni duši sanjajoči
In pozabljen, — kakor jaz
Pod njé oknom v mrtvi noči.

6

Večerni mrak svoj črni plašč
Razgrinja naokoli,
V skrivnostnem miru množica
Po temni cerkvi moli.

A v mojem srcu ni mirú, —
Kakó bi mogel biti?
Strastíj mogočno morje — kdó
Bi znal upokojíti?

Ne gleda mi v oltar okó, —
Temnó je na oltarji; —
Oči sta njeni zarji dve,
Nebeško lepi zarji.

V teh neizpolnjenih željàh
Pretežko je živeti;
Če tudi ti ne ljubiš me,
Jaz nočem več trpeti.

Objamem in poljubim te,
Da v mehkih rokah tvojih
Ugasne ta pekoča strast,
Ta ogenj v prsih mojih . . .

V trepetajočih lučicah
Oltar tedàj zasije
In orgelj veličastni glas
Po cerkvi se razlije.

In zdi se mi, kot da bi pel:
«Klečíte in molíte,
Če tudi srce brani se
Molíte in trpíte . . .»

7.

Od tam kjer spava jasno solnce,
Iz krajev pesmij in duhóv,
Oj čárovnik, prileti k meni
Od Gange zélenih bregóv.

Prinesi meni vse bogatstvo,
Najlepše bísere morjá,
Sezídaj mi gradove svetle
Od mramorja in od zlatá.

Življenje svoje dam ti zanje —
Kaj hočem zdaj z življenjem jaz?
Samó trenotek mi še pusti,
Da zrem ji zadnjikrat v obraz . . .

«Poglej, Helena, té gradove,
Ta blesk zlatá, demantov žar,
Poglej, to je življenje moje,
Poklanjam ti ga v zadnji dar.

Kaj ni že bledo moje lice?
  Kaj ni že moten pógled moj?
Poglej na vzhod, že sije luna,
  Umreti moram jaz nocoj.

Samó nocoj, nocoj me ljubi,
  Poljubi me enkrat samó,
Da na gorečih tvojih ustnih
  Nebesa meni se pričnó . . .»

— In iz dvorane zazvení spet
  Razkošen valček, šum in smeh, —
In v plesu ji drhtíjo udje,
  Ljubezen ji gorí v očéh.

8.

Noč mrtvaška je tam zunaj:
Ni ne zvezd, ne lune jasne;
Moje srce je otožno:
Ni ne sreče, ne tolažbe . . .
Da razjasniš mojo dušo,
Pridi duh iz svetle čaše;
Da pozabim te, Helena,
Pijem zdaj na tvoje zdravje . . .
Dneva ní brez solnčne luči
In če tudi zvezde zlate
Lepše kakor kdaj goríjo;
Sreče ni brez tebe zame,
Ni brez tebe je, Helena.
Ne . . . jaz čutim, ko zrèm nate,
Da ljubiti me ne moreš . . .
A povéj, kakó bi rasle
Rože brez svetlobe solnčne?
A povej, kakó brez nade
Moglo bi srcé živeti? . . .
Da ne vidim te nikdár več,
Da pozabim te, Helena,
Pijem zdaj na tvoje zdravje!

— — — — — — — — —

Ali roka mi omahne . . .
O povej, kakó bi rasle
Rože brez svetlobe solnčne?
O povej, kakó brez nade
Moglo bi srcé živeti?

9.

Na zemljo dahnil je večer,
Helene ni nikjer, nikjer . . .
Kakó drhtí srcé bolnó,
Kakó skelí solznó okó . . .
Bogvé, bogvé, morda je zdaj
Bolesten, tožen njen smehljaj,
Obrazek sladki njen bledí, —
Na postelji bolnà leží . . .
Tam zunaj noč hladnà, temnà,
Pri nji pa luč gorí svetlà;
Ob postelji stojé ljudjé
Pobožno sklepajo roké,
Zaspano v njen obrazek zró
In šepetajo tó in tó . . .
A noč beží in vstaja dan,
Očí zaprè mi sen mračán.

Temnó je v sobi . . . Ona spí, —
Le tiho, da se ne vzbudí . . .
Ah, njenih lic rudeči cvet
Kot beli mramor zdaj je bled;

V sanjàh bolestno šepetá,
Otožno, trudno se smehljá . . .
Tu v sobi je takó težkó,
Mrtvaški duh tesní glavó, —
Ah ne, ne pridi! . . . Azrael,
Nazaj, — tvoj dan še ni prišel . . .
Kakó puhtí od njega mraz,
Kakó grozí njegov obraz,
Kakó goré očí temné —
Koščene širi že roké . . .
Ne boj, Helena, se, ne boj,
Pri tebi čuje ljubi tvoj . . .
Kam, Azrael, takó strmiš?
Kaj mirno pred menój stojiš?
V naročje hladno vzemi me,
Tesnó, krepkó objemi me . . .
In takrat ga objamem jaz, —
Ah, mraz je v licih, v srcu mraz . . .

Helena pa odpré okó, —
Zasmeje se takó ljubó.

10.

Nebó gorí od zvezd neštetih,
Z goré pihljá zefir lehak,
Neznano hrepenenje diha
Ta rosni mrak.

Na jasnem nebu sanja luna,
Pod nebom sanja tihi svet, —
Ta bajni večer jaz bi sanjal
Pač tisoč let.

Kakó čarobno v mesečini
Obraz se tvoj bleščí nocoj,
Kot sladka bajka tajnopoln je
Pogled mi tvoj.

Pri meni ti v lepoti jasni,
Krog naju ta večerni raj . . .
Kakó je trepetalo srečno
Srcé tedàj . . .

A to je bilo davno, davno,
In ne povrne se nikdár.
Jesen je; nad menoj oblake
Podí vihar.

Po cesti hodim sam, otožen . . .
Ah, ali je to sen samó?
Helena! . . . Ali ne pozná me
In grè mimó.

IZ LEPIH ČASOV.

1.

Oj ljubica iz prejšnjih dníj,
Iz polpozabljenih, jasnih dníj,
Takó krasnà, takó sladkà,
Nocoj je mimo okna šlà.

In moje okó, kot prejšnje dní,
Zamišljeno za njó strmí, —
Kakó bi objel jo pretesnó,
Kakó bi poljubil jo pregorkó.

Za njó strmí okó solznó,
In v srcu je meni takó težkó, —
Pozábila name je bógve kdaj,
A jaz je ne morem vekomaj.

2.

Kakó je to, kakó je to,
Da več ne vidi te okó?
Bojiš se li, da solnca svit,
Ko po vrtéh krasnó razlit
Na temnih rožah trepetá,
Ljudem skrivnosti ne izdá?
Mordà bojí se ti srcé,
Da v zraku ptičice drobné
Skrivnosti sladke ne zvedó,
Na oknih je ljudem pojó?
Da čula lipa tam ne bí,
Kakó sladkó poljub zvení
In svetu šepetala bi
Ko sapa zapihljala bi?

Nikar ne boj se, o nikar!
Zvečer ugasne solnca žar,
Molčí blestečih zvezdic roj,
In mesec je prijatelj moj.
V snù ziblje ptičke pozni čas,
In slavec ljubi kakor jaz.

In kadar sapa zapihljá,
Na lipi listje šepetá, —
Pa v izbo stopiva temnó,
Ne čuje naju tam nikdó . . .
Nikar, nikar ne boj se več,
Glej, čakam te, drhtèč, ljubeč . . .

3.

O mraku sedím na vrtu
  In v zvezdnato gledam nebó;
Iz srca k nji pesem odplava
  Tjà daleč na tujo zemljó.

Tam daleč na tuji zemlji
  Pa ona ob oknu sloní,
In gleda v daljavo in sluša,
  In solzne so njene očí.

4.

— — — — — —
Kaj bi zakrívala
Bledi obrazek svoj,
Kaj bi obračala
Pógled od mene . . .?

Čas je bil, ljubica! —
Tiho zdaj ona spi,
V grobu globokem spi —
Sentimentalnost.

Sanja tam právljice
V duhu vijóličnem,
A nad njó plavajo
Lunini žarki . . .

Ah le odkríj obraz . . .
Okno zagrniva,
Da ne boš slišala
Slavčevih pesmij —

Da ne boš vídela
Révice lílije,
Plašno drhteče tam
V vetru polnóčnem . . .

5.

Ali je zaspalo svetlo solnce?
Kakor v sànjah nad goró stojí.
Ali so zaspale svetle zvezde,
Da na jasnem nebu še jih ní?

Vzdrami se, oj vzdrami, svetlo solnce,
Brž potopi v morje se hladnó!
Vzdramite se, oj bleščeče zvezde,
Razsvetlite širno mi nebó!

Spati neče nepokojno srce . . .
In kakó naj spalo bi nocoj
Ko pri tebi čaka noč me krasna,
Dèkle moje, lepi angelj moj!

6.

V tesni kletki tam na oknu
  Slavec poje,
Ljubici na vrt pošilja
  Pesmi svoje.

Čudosladke pesmi sluša
  Hlad večerni,
O ljubezni, o bolesti
  Neizmerni . . .

Rože je jesenska slana
  Zamorila,
Ljubica se je od vrta
  Poslovila.

Tam na oknu pa je slavec
  Nehal peti,
Nehal peti od bolesti
  In živeti.

7.

Saj to že davno sem na tihem slutil, —
In glej, napósled je prišlò takó . . .
Hladnó si dala róko mi v slovó, —
Saj to že davno sem na tihem slutil!
Če tudi solzno bilo ní okó, —
Bog sam vé, kaj sem pri slovesu čutil . . .
Saj to že davno sem na tihem slutil, —
In glej, napósled je prišlò takó!

Visoka stena je med nama vstala,
Na jedni strani noč, na drugi dan;
In tebi sije zdaj svetlejša stran . . .
Visoka stena je med nama vstala.
A takrat, ko bo tvoj obràz solzán
In bled in suh, — prepozno bode pala . . .
Visoka stena je med nama vstala,
Na jedni strani noč, na drugi dan.

8.

Kamor jim velí vihar
  Tjà oblaki se podijo,
Kamor struga jim velí
  Tjà valovi se valijo.

Ah, v neplodnih je željàh
  Mi usojeno živeti —
Kamor srce mi velí
  Tjà ne morem pohiteti.

9.

Ti govoriš takó hladnó,
Umikaš belo mi rokó;
Kedàr v okó ti gledam jaz,
Pa v stran obrneš svoj obràz . .

Samó enkràt se nasmehljàj,
Ročíco belo mi podàj,
Besedo reci mi samó,
Besedo jedno, — za slovó!

10.

Kam se ti takó mudí?
  Roka v moji ti trepeče,
  Gledaš me takó boječe —
Kaj ne ljubiš več me ti?

Zašumelo je drevó,
  Luna sanja na poljáni . . .
  Oj ostani, oj ostani —
Kam se ti mudí takó?

11.

Plavala je luna med oblaki,
Sladko spalo mesto je pod njó;
A midvá po cesti sva hodila,
O ljubezni vroči govorila
In objemala se pretesnó . . .

Kjé je pómlad, kjé je dèkle moje! . . .
Plašč meglén je nad zemljó razstrt;
V snegu škriplje pod nogami cesta,
Lepa ljubica mi je nezvesta,
V srcu mojem pa je hladna smrt.

12.

Ljubica je na balkonu,
Mimo hiše jaz hitím;
Da še enkrat vidim drago,
Pod balkonom postojím.

«Kam, oj kam, moj ljubček zlati,
Kam se ti takó mudí? . . .
Pa je bledo tvoje lice
In mrtvé so ti očí . . .»

«Kaj okó bi bilo mrtvo,
Kaj bi bil obràz mi bled?
Tjà hitim v tujíno jasno
V daljni, nepoznani svet.

Ti si mene zapustila,
Jaz pozabim te lahkó;
Drugo deklico bom ljubil,
Bolj lepó in bolj zvestó . . .»

Da so laž besede moje,
Ljubica nezvesta vé, —
Sladko se nasmeje ona,
Meni pa tekó solzé.

13.

Pokopal sem svojo ljubezen,
  Ah, vse svoje krasne željé,
Da več bi ne našle poti
  V to trudno moje srcé.

A kadar otožna, samotna
  Razgrne se noč nad zemljó, —
Pa vstane ljubezen iz groba
  Z nekdanjo čarobno močjó.

Vse davne, pozabljene pesmi
  Iz groba prihajajo,
Kot plašne, polnočne sence
  Nad mano plavajo.

In trudni obraz mi hladíjo
  Ljubeče, bele roké . . .
Tam zunaj sanjajo zvezde,
  Valovi pod oknom šumé . . .

14.

Tam sredi morjá, tam sredi morjá,
Tam čolna letita dvá;
Oblaki zakrivajo nočno nebó,
Srdito se črni valovi tepó
In čoln se zadene ob čoln.

Čoln prvi zleti čez široko morjé,
Če všel je pogubi, — kdo vé?
A drugi več dóma ni našel nikdar,
Ob valu visokem zdrobí ga vihar, —
Z ostanki se morje igrá.

15.

Molil sem sinoči v cerkvi,
Da te ljubček zapustí,
Da bi ti srcé trpelo
Kakor moje zdaj trpí.

Od solzá bi bilo rdeče
Prej prelepo ti okó,
Lice bi ti bilo bledo,
Kot je meni zdaj bledó!

16.

Vso svojo ljubezen iskreno,
  Vso srečo najjasnejših dnij,
Vse dal sem ti, ljubica moja, —
  In kaj si vrnila mi ti? . . .

Če danes se náte spominjam,
  Gorí mi v sramôti obràz,
Oj ljubica, da sovražiti
  Ne morem, ne morem te jaz.

17.

Po cesti tam z gospó prelepo
 Graščak se vozi na sanéh;
Sladkó zvené srebrni zvončki,
 Kot ljubice nebeški smeh.

Kakó je vzdramil dušo mojo
 Srebrnih zvončkov tenki glas!
In splavala je daleč, daleč,
 Tjà v mojo ljubo, tiho vas:

V visokem snegu jo zavijem,
 Naravnost v topli vinski hràm;
Tam vam je čudosladko vino,
 Prelepa je točajka tam! . . .

«Oj ljubček, dolgo je že tega,
 Kar bil si zadnjikrat pri nas . . .»
«To ni nič čudno, draga moja:
 Takó hudó je zunaj mraz —

Takó hudó je mraz tam zunaj,
Da nisem mogel od pečí;
Pa, ljubica, zató ne misli,
Da moje srce gorko ní.

Zdaj naj sneží, naj brije veter,
Naj zgrne se nad nama noč, —
Kaj méniva za tó se mídva,
Na gorkem se objemajoč — —.

Od daleč se glasíjo zvončki,
V ledeni véčer sneg prší;
A moja ljubica prelepa
V naročju drugemu sloní.

18.

Srečala sva se na cesti:
  Zarudèl je njen obràz,
V tlà je zrla moja draga,
  V stran sem se obrnil jaz.

Ljubica, le hitro, hitro, —
  Ne obračaj se nazaj:
V srcu dviga se ljubezen,
  Zunaj sije gorki maj.

19.

Kakor Dijana od mrzlega mrámorja —
Tih je in hladen tvoj bledi obràz;
Ali pogléj samó, tjà na zahòd poglej:
Solnce umira in príšel bo čàs —

Príšla bo noč nad gozdovi šumečimi,
Luná bo vstala nad daljno goró . . .
Glej, že s koraki boječimi, lahnimi
Stopajo sence v aléjo temnó.

In oživela bo soha od mrámorja, —
Zatrepetalo bo tvoje srcé;
Z motnim smehljajem, ah, z ustni drhtéčimi
Pala boš meni v ljubeče roké . . .

20.

Ti, tega pisma nisi ti pisala,
Ta mrzli pónos, ta ni tvoj! . . .
Ah, Pavla, — takrat, ko si stala
O jasnem mraku pred menoj,
V nemirnih prstkih belo rožo
In nepokòj in strah v očéh —
V bojazni sladki si molčala
Govoril pa je tvoj nasméh,
Otroški, tihi tvoj nasméh . . .

Ne, tega nisi ti pisala!
Nekdó ti je čez ramo gledal
Ko si dajala mi slovó;
In treslo se ti je teló
V žarečem dihu ust njegovih,
V razpenjene krví valovih
Ko se je nagnil nad tebó . . .
In ustna so ti trepetala,
Motno je gledalo okó . . .

«Pozabi tiste lepe dní! . . .»
In to si ti pisala, Pavla? . . .
Ne misli, da se to zgodí!
Ne misli, da se ta ljubezen vroča
Ob svítu luninem o polnoči
S sentimentalno pesmijo zagrêbe, —
Ne misli tega!
Zastonj ne dam nì kapljice krví,
On pa mi je ugrabil tebe . . .
Poglej mi zadnjikrat v očí:
Ti, Pavla, skrívaj svojo srečo
In njega! . . .

DUNAJSKI VEČERI.

1.

V sanjah težkih spava mesto;
  Vse temnó, mrtvó;
A tam gori v svetlih zvezdah
  Sveti se nebó.

Trepetaje, v mokrem žaru
  Zvezde se bleščé,
Kakor na nedolžnem licu
  Srebrne solzé . . .

Daleč, daleč tam pod góro
  V sobi luč gorí,
Pred svetilko moja lepa
  Ljubica sedí.

In sedí in v belih rokah
  Pisemce imá, —
Čita . . . čita in otožno
  Bolno se smehljá.

«Tam v brezsrčnem, tujem svetu
Sam je dragi moj,
Sam in zapuščen tam daleč
Plaka za menoj.

Ah nesrečnica, da k njemu
Tjà ne morem jaz,
Da objamem ga, poljubim
Bledi mu obraz . . .»

In glavó na belo róko
Naslonila je;
Solza se v očescu plavem
Zasvetila je . . .

«Kaj je tebi, ti moj dragi,
Da takó molčiš?
Kar sva prišla iz kavarne
Nič ne govoriš . . .»

— Ah oprosti, — čudno mi je
Danes krog srcá;
Ali dušica, to prejde —
Glej, tu sva domá . . .

2.

Ah ne, ne hodi več od tukaj,
  Samó nocoj ne, ljubček moj;
Takó mi je ledeno v prsih . . .
  Nočí je mene strah nocoj.

Ostani . . . tu na dívan sedi,
  V naročje svoje vzemi me,
Gorkó poljubi me na ustna,
  Poljubi in objemi me! . . .

Strašnà je noč . . . Kadàr vse mesto
  Tam zunaj trudno, tiho spí,
Takràt trepečem od bojazni,
  Z rokó zatiskam si očí.

Nad mano sije svetlo solnce,
  Veselo, jasno je nebó;
Takó lepó zvoné zvonovi
  In fantje skozi vás pojó.

In roko v roki z majko svojo
  Po beli cesti hodim jaz,
Nedolžno zró očí otroške
  In mlad in lep je moj obraz...

Bojím se té svetlobe krasne
  In vzdignem se in gledam v noč,
A tam iz črne teme vstaja
  Obràz upàl, umirajoč.

Bledó je lice kakor mramor,
  V očéh se svetijo solzé
In vele ustnice otožno,
  Ljubeznipolno govoré:

«Ah dete, ljubo dete moje, —
  Zakaj bojiš se majke ti?
Saj ti si v grob me zakopala,
  Iz lic mi izsesala kri . . .»

— Ah ne, ne hodi več od tukaj,
  Samó nocoj ne, ljubček moj;
Takó mi je ledeno v prsih . . .
  Nočí je mene strah nocoj.

3.

Vzduh opójen, težák; bledih lučij svit
  Na obrazih mrjè osinélih;
V teh pogledih pijanih utrujena strast,
  Poželenje na ustnicah velih . . .

Oj ti grešnica krasna, — takó hladnó,
  Tako blédo je tvoje lice,
In v naročji lenó, kakor mrtve ležé
  Tvoje drobne, otroške ročíce.

Kakšna trudna bolest v teh sivih očéh,
  Na teh ustnicah tenkih, prosojnih;
Ko je slikal prešestnico Ticijan
  Gledal tebe je v sanjah opojnih.

Na obrazu trepeče, kot lunin žar
  Greha, strasti nebeška krasota,
In trpljenje, brezupa zaduhla noč
  Iz uvelega diha življenja.

In srcé se mi širi, okó strmí —
Kakor plašč te Madonin ovija
Veličastvo pregrehe, propalosti kras,
Tvoje duše temnà tragedija . . .

«Kaj ti pride na misel, — ne blêdi takó!
Tjà poglej, kakó stíkajo glave!
Za trenotek obrni se malo v stran
Pa naroči mi čašo kave . . .»

4.

Ne vstajaj, ne vstajaj!... Ah moj bog, — kakó
  Pohotna ti ustna drhtíjo;
V objemu trepeče ti belo teló,
  Od mraza ti lica bledíjo!
Ti ljubica moja, čemú ta strah?
Čemú se ozíra tvoj pógled plah
  Bolestno na duri, na okna?

Po veži odmeva neznan korak
  Ob pozni, polnočni uri;
Pred oknom se ziblje črno drevó,
Na steklo deževne kaplje bijó,
  V viharju se stresajo duri...

Ne boj se, — ne vstajaj!... Nikogar ní...
Otrok tvoj v zíbelki mirno spí,
  Tvoj mož sedi v krčmi in pije.

5.

Pod oblačnim, sivim nebom
Sanjala je noč jesenska;
Ali midva, roko v roki
Na divanu sva sedela.

«Ne poljubljaj, ne objemlji,
Ne govori, da me ljubiš . . .
S svojo strastjo nepošteno
Pogubila si mi dušo.

Na pohotnih tvojih ustnih,
V poželjivih tvojih rokah
Stopa prédme v rožnem svitu
Zapuščeno dekle moje.

Strahom, studom gleda náme
Njen nedolžni, gorki pógled . . .
‚Ah, kakó je mrzlo, temno
Tu pri tebi, ljubček moj! . . .‘

Dà, temnó je vse krog mene,
V srcu mojem temno, prazno;
In zagrnil bi si lice
Od sramote, od kesanja.»

Temni kodri so se vili
Nad obrazom njenim belim;
Kot dva črna dijamanta
Sta goreli ji očesi.

«Ne govôri, ne očitaj! . . .
Ti me hočeš . . . ti me ljubiš;
S svojo strastjo nepošteno
Ti pogubil si mi dušo; —

In temnó je vse krog mene,
Temno, prazno v srcu mojem
Kadar plaka moja mati
In preklinja me moj mož.»

6.

Prišel sem o mraku k svoji ljubici. Po preprogah in tapetah so se tresli tenki, ozki žarki oranžne barve. Okno je bilo odprto. Zunaj na vrtu so se priklanjale temne veje kostanjev in listje je trepetalo kakor mrzlično. Od daleč se je slišalo melanholično zvonjenje, ki je prihajalo za trepotek bliže in bliže, potem pa se polagoma izgubljalo v daljavi.

Ona je ležala na divanu s polzatisnjenimi očmi in naslanjala je glavo na rdečo blazinico. Gola, mramorna levica je visela mrtvo navzdol, da so se dvigale izza belega ozadja tenke, plave žile. Lasje so ji padali globoko čez senca in se leno igrali po ramah in lahtéh.

Ko sem vstopil, je dvignila glavo, pogledala me boječe s svojimi velikimi, temnoobrobljenimi očmí ter se prisiljeno nasmehnila. Potem pa se je obrnila v steno.

Sèl sem za okroglo mizico pred divanom. Po nji so ležala raztresena rožnata, parfumirana pisma poleg drobnih kuvert. Nekateri listi so bili razstrti, kakor šele pol prečitani, krog druzih pa se je vil razvezan omot bledosinje barve.

Malomarno sem vzel v roko najbližje pismo... Zdi se mi, da je pisava moja, — moj slog iz tistih časov . . .

«Lahka in svobodna mi je duša, kadar sanjam o Tebi, — kakor škrjančeva pesem o jutranji zori. Vzdramil sem se iz težke noči in jasna, vesela gorkota mi je zasijala v obraz. Kakó sem se otresel pozemskega prahú, kakó sem vrgel raz sebe zarjavele okove! . . . Pred mano ni ničesar in ne za menój, v tej čisti ljubezni leží neizmerna večnost . . . Ali je ne čutiš, ljubica? Ali ne vidijo bogá Tvoje nedolžne očí, kakor ga vidim jaz? . . .»

In moja ljubica je ležala na divanu in gledala v steno . . .

«Velik je najin svet in krasen . . . Najina duša plava visoko nad belimi oblaki, nad šumečimi gozdovi . . . in tam globoko doli se klanjajo lilije, in rože trepečejo v tihi bojazni... Ali ne čuješ akordov oddaljene harfe? Ali ne čuješ v teh glasovih jasno in odkrito vse one brezkončne, čudovite lepote, o kateri sanjajo tam doli z bolnim srcem in zastrtimi pogledi? . . . Velik je najin svet in krasen! . . .»

Postajal sem nervozen in nezadovoljen. In kakor sem se jih branil, prihajali so tisti dnevi z vso silo prédme, bližali se mi od vseh stranij, kakor bi se me dotikale po udih mrzle, mokre

róke. Nisem jih maral gledati, a postajali so vsak trenotek jásnejši in živéjši. Rogale so se mi moje tedanje besede z vsemi akcenti in vzdihi vred; slišal sem jih takó razločno, kakor bi jih nehoté ponavljal sam. In videl sem njene velike, vprašujoče oči, polne sreče in ljubezni; slišal sem njen otroški smeh, kakor bi padali kristali na srebrn krožnik . . .

Dà, — «velik je najin svet in krasen . . .» Dvoje pierrotov na pepelnično jutro . . . Preveč je bilo šampanjca! . . . Od telesa visé samó še raztrgane pisane cunje; lica so zamolkla in v prsih je prazno . . .

Dvignila je glavo, da so se ji vsuli lasje raz rámen čez prsa. Zdelo se mi je, da vidim nocoj prvikrat njen rmenkastobledi, od strasti in življenja upali obraz, njene globoke, meglene oči, polne sramú in utrujenosti, — da čutim prvikrat njeno zoperno mehko, opolzko teló, njene mokre, težke lase, — da slišim njen tihi, boječi, odživeli glas in njene polodušene vzdihe . . .

Odšel sem tiho po mehki preprogi, v zrcalu pa sem videl, da je ležala na divanu mirno, kakor ob mojem prihodu, s polzatisnjenimi očmi in povešeno golo roko.

7.

In dvíga in širi se vroče obzorje,
Na nebu razpaljenem solnce gorí,
Vsa zemlja potaplja se v démantno morje,
V polspanju, utrujena v prahu leží.
Tam daleč ječí preperelo drevje,
Kot gole, koščene roké
Razpénja in krči temno vejevje.
V očí skelí zrak težák in suh,
Na prsa pada opojni duh
Razpalih, krvavih rož.

In jaz vidim njó, ah njó . . .
Kipí in trepeče ji belo teló,
Prozorna meglà je po udih razlíta,
Pretkana s kristali od solnčnega svíta;
Na polne ramé
Valíjo mogočno se črni lasjé,
In njeno okó, poželjívo in mokro,
Bleščí se kot brušen nož.

In v dušo kipečo in v srca dnò
Sesá se mi njeno pohotno okó;
V bolestnem razkošju teló mi trepeče,
V objem se mi dvigajo roke drhteče . . .
In v prahu nesvesten kleči pred teboj
In ljubi in moli te suženj tvoj —
Venus, Venus!

— — — — — — — —

Noč brezupna, — in nikdár več
Ne posíje solnce vanjo.
Roke črne in ledéne
Ségajo iz dnà nočí,
Kot opolzle, mokre kače
Drsajo po mojih licih;
Mraz ledén leží na udih,
V srcu mojem strah in stud.

8.

O tebi sem sanjal vse dolge večere,
Kakó sem te čakal, a tebe ni bilo,
Ah, nisi me čula, kakó sem te klícal, —
In zdaj, zaželjena, prišèl je čas . . .

Glej, vse moje rosne, duhteče rože,
Nocoj so razpale in v prahu ležíjo,
In solnce, to lepo, velíko solnce
Ne vrne se níkdar in níkdar več . . .

Najtíšjega zvoka drhteče strune,
Ne bledega žarka oddaljene zvezde —
In ti si pred mano . . . jaz čutim tvoj pógled . . .
Ah, nagni se k meni, objemi me! —

Da položím to trudno čelo
Na tvoje ljubeče, mrzle róke —
Ah, nagni se k meni, ti zaželjena,
Ti mirna poslednja noč! . . .

ROMANCE.

Sulamit.

Kakó bleščí se morje to
V demantih in kristalih,
Kakó pohotno ziblje se
V razkošnih, mehkih valih.

V tem burnem plesu od strastí
Telesa trepetajo,
Krog belih udov kot meglé
Tančíce plapolajo.

Iz zlatih harp takó sladkó
Vro pesmi koprneče
In srce plaka in drhtí
Od žalosti, od sreče.

Visoko duša nad zemljó
  Svobodna, srečna plove,
Kot na perotih dviga se
  Do néba, do Jehove . . .

Ob belo róko Salomon
  Opira trudno glavo,
Na čelu mu leží oblak,
  Okó strmí v daljavo.

Ne mehki udje mladih žen, —
  Sestradana, drhteča
Telesa tam pred njim stojé,
  Proseča in grozeča.

Brezupno k njemu dvigajo
  Koščene, vele róke,
Umirajoč strmíjo vanj
  Očí temné, globoke.

In zlate strune pojejo
  Mrtvaško melodijo, —
Poslednji vzdihi sužnjih prs
  Nocoj iz njih zveníjo . . .

Ob belo roko Salomon
  Opira trudno glavo,
Na čelu mu leží oblak,
  Okó strmí v daljavo . . .

In láhno, láhno k njemu se
  Gorkó teló privije,
Po vsem životu čut mehák
  Sladkó se mu razlíje.

«Zakaj ti je okó temnó
  In duša nevesela?
Zakaj ti bleda žalost je
  Nocoj srce objela?

Ljubezen tvoja že mrjè,
  Še komaj porojena, —
Kaj hočem jaz brez njé, povej,
  Nesrečna, zapuščena?» . . .

«Nelepe sanje, ljubîca,
  Poslal mi je Jehova, —
Zakaj, to sam on vé, — modrost
  Velika je njegova . . .

Ah, nagni k meni, Sulamit,
  Prebele prsi svoje, —
Pogíne naj ves Izrael, —
  Ti si kraljestvo moje!»

Ob grobu tiranovem.

Upognil zdaj si glavo, car,
Če nisi je doslej nikdar.

Ves svet je klečal pred teboj,
Ves svet široki bil je tvoj.

Oj car, oj car, pa zapovej
Naj bela smrt beží naprej!

Že krsta iztesana je,
Že postelj ti postlana je . . .

Oj tò vam je vesel pokop,
Ves svet hití pred carjev grob.

A ko ga položé v zemljó
Okó nobeno ni mokró.

Okó nobeno ni mokró,
Srcé nobeno ni težkó.

Med ljudstvom patrijarh stojí.
Veselo vzdihne, govorí:

«Oj hvala, hvala ti, Gospod,
Da osvobodil svoj si rod!

Dovolj je v solzah vzdihoval,
Trpljenja pač dovolj prestal!

Jaz begal sem okrog pregnan,
Pregnan, povsod zaničevan.

In ti poslal si belo smrt,
Tiran mogočni v prah je strt.

Spet dal si meni svetlo čast,
Spet dal si meni vso oblast.

Oj hvala, hvala ti, Gospod,
Da osvobodil svoj si rod!»

Med ljudstvom knez visok stojí
In patrijarhu govorí:

«Oj patrijarh, nikar, nikar,
Vladánje pač ni tvoja stvar!

Dovolj je roki tvoji križ,
Zakaj po žezlu hrepeniš? . . .

O čuvaj sivo si glavó,
Na pot ne hodi mi drznó!»

Ob knezovih besedah teh
Vsem divja strast vsplamtí v očeh.

Še tristo knezov tam stojí,
Po žezlu vsakdo hrepení.

Po žezlu vsakdo hrepení,
Že v roki vsakdo meč drží.

Ne nagne še se beli dan,
Pa zadivjá že boj strašan . . .

Veselo, kakor še nikdar,
Smehljá se v krsti — mrtvi car.

Ivan Kacijanar.

Kacijanar, vojskovodja slavni
Ves zamíšljen hodi po šatoru.
Težka skrb mu polni trudno glavo,
Ríše mu na čelo temne črte
In obrvi mu ježí košate.
Polumesec na šatorih belíh
Ob ostrogu blíska se krščanskem . . .
Ne rešítve in ne krasne zmage, —
Sam in truden, — kakor ranjen sokol
Brez pomóči v jati lačnih vranov . . .
In globočja bol v junaških prsih,
In bridkejša skrb na čelu resnem.

«Kaj pomeni tam ta šum skrivnostni?
Saj prišlò še ní krvavo jutro.»
In služabnik stari, zvesti Miloš
Odgovarja: «Gospodar, ne skrbi!
Res prišlò še ni krvavo jutro,
Ali srca jim kipé junaška,
Sèn jim lahki na očí ne more . . .»

Zopet praša slavni Kacijanar:
«Kaj pomeni tam ta šum skrivnostni,
Kot hodile tolpe bi po planem?
Saj še vstalo ní krvavo solnce.»
Odgovarja mu s tresočim glasom:
«Oj ne skrbi, gospodar mogočni!
Res še vstalo solnce ní krvavo,
Vso ravnino krije noč ledena;
A v telesu mrzlem — mrzla duša,
In junaki hodijo po planem,
Da si mrzle ude oživíjo . . .»
Tretjič praša slavni Kacijanar:
«Kaj pomeni ta topòt skrivnostni,
Kot bi v dalji dírjali konjiki?
A govori mi resnico, Miloš!
Priča mi je tvoj pogled brezupni,
Da zakrívaš mi srcé nemirno.»
In zastoče grenko stari Miloš,
Odgovarja solzen gospodarju:
«Kaj mi né bi se okó solzílo,
Kaj mi né bi srce trepetalo!
Gledal tvojo sem visoko slavo;
Tvoja videl sem junaška dela —
Oj števìlo krasno . . . Vse za tabo;
Izgubljen si, Kacijanar silni! . . .
Kaj pomeni tam ta šum skrivnostni?
Vojska naša je v sramotnem begu.»

Ne vztrepeče Kacijanar slavni,
Ne porósi mu okó se bistro;
Meč opaše, pa zasede konja
In odjaše v diru skozi meglo;
Poleg njega jaše stari Miloš.

Hladna megla krije vso ravnino;
In ne gane se peró na drevji,
In ne gane bilka se na polju;
Vse je tiho kakor pod gomilo . . .

«Ali vidiš tam bleskèt orožja,
Ali vidiš prápore razvíte?»
«Kacijanar, ózri se v daljavo, —
Žarki zore se bleščé po hribih,
Nad gozdovi plava bela megla . . .
«Ali čuješ glasno petje, Miloš —
Ali čuješ — zmagoslavi, Allah!
Vmes pa jok in stok in petje mečev?...»

Prah se dvigne tam na beli cesti,
V njem pridirja jezdec kakor tica:
«Izgubljena bitev, vojskovodja,
Izdajalec — žalostna ti majka!»
Dvigne se na konju Kacijanar,
Dvigne se mu v prsih silna duša,

Meč zablisne se mu v roki močni
In preseka jezdeca do sedla . . .
Spet se dvigne prah na beli cesti,
V njem pridirja tolpa konjenikov, —
Vsi pokriti so s krvjó in prahom.
«Izdajalec — bežal je sramotno
In v pogubi pustil je junake, —
Naj pogine izdajalec kleti!»
Takrat vstane v sedlu mladi Hojzič:
«Z mečem svojim si ubil mi brata, —
Vreden nisi, da bi padel v boju;
Meč krvníkov ti končaj življenje,
Naj ubije te izdajstvo tvoje . . .!»

In zastoče Ivan Kacijanar,
Meč mu pade iz roké junaške
In jetník je sredi konjeníkov.

— — — — — — — — —

Vino pije grof Nikola Zrinjski
Na visokem, sivem gradu svojem;
Ž njim sedí ob mizi družba krasna,
Družba krasna samih slave sínov, —
A med njimi Ivan Kacijanar.
Bledo mu je lice, móten pógled,
Zgúbano mu je visoko čelo.

S stola vstane grof Nikola Zrinjski,
Polno čašo dvigne in napíva:
«Vse zahvaljam vas, junake slavne,
Da s posetom svojim ste prijaznim
Počastili dom moj starodavni, —
Da sočutje prišli ste izkazat
Med junaki prvemu junaku! —
Res okrutno ga pestí usoda,
Res preganja ga vladar krivično, —
Ah nečastno je sedèl v temníci
Kacijanar, prvi med junaki . . .
In recíte, ní li to pravično,
Da svobodo sam si je priboril
Ter pobegnil ječi in vladarju?
Ali naj bi čakal, da zablisne
Meč krvníkov njemu se nad vratom?
Čakal naj bi, da mu za plačilo
Vzame glavo naš vladar dobrotni? . . .
Zopet bodi jasno lice tvoje,
Pijmo rujno vino, kakor nekdaj,
Kacijanar, prvi med junaki! . . .
Pijmo, bratje, na njegovo zdravje!»
Blískajo se v solncu jasne čaše,
Po dvorani pa zveníjo klici:
«Slava tebi, prvi med junaki!»
In odméva tam od druge mize,
Tam med hlapci, kmeti in vojníki:
«Slava tebi, prvi med junaki!»

Jeden le ne dvígne polne čaše,
To vojnik je drzni, mladi Hojzič.
In ozrè se grof Nikola Zrinjski:
«Je li spanec te premagal, Hojzič,
Da uhó ti čulo ní zdravíce?
Ali zdí se vino ti preslabo,
Da porósil ž njim bi ustna svoja?
Ali pa ti v srcu je sovraštvo,
Da ne piješ, — odgovori, Hojzič!» —
«Kaj naj pil bi zdravje izdajalcu,
Kaj naj slavo klícal bi morilcu?
Vso izdal je vojsko nam krščansko
In sramotno zbežal iz ostroga —
A na begu mi ubil je brata . . .
Vreden bil bi svojega plačila,
Da vladår bi vzel mu kleto glavo, —
A ušèl je, kot bežé tatovi . . .
Car pohvali te, Nikola Zrinjski,
Da je mrtev pes na tvojem gradu!»
Samokres mu dvigne drzna roka,
Strel odmeva glasno po dvorani
In na tlà se zgrudi Kacijanar.

Obledíjo gostom vsem obrazi
In zastane jim beseda v grlu.
Ali vzdrami se napósled Zrinjski,
Skloni se nad prsi krvaveče:

«Tjà odšèl je duh tvoj, Kacijanar,
Kjer pravico je dobil in srečo!»
In vsi gostje molijo ob truplu —
A po beli cesti dirja Hojzič.

Na svatbenem potovanju.

Zašlò je solnce. V tihi mrak
  Zagrinja se daljava,
Kot bela tica ladija
  Po temnem morju plava;
Na krovu pa mlad mož stojí,
Mehkó na prsih mu sloní
  Prelepa mlada žena.

«Čaroben je ljubezni raj
  Kot to nebó večerno,
Neskončen je ljubezni raj
  Kot morje neizmerno —
A ljubček, ljubček, kaj molčiš,
Zakaj v obraz takó bledíš,
  Zakaj se v stran oziraš?»

«Poglej, nevesta, o poglej
  Tam bledo, krasno ženo,
Oj mojo ljubico bolnó
  Bolnó in zapuščeno;
Poglej, kakó stojí mirnó,
Na prsih pa ji spi sladkó
  Nesrečno moje dete.»

«Oj zbudi, zbudi se, moj mož,
  Pri tebi jaz sem sama,
Krog naju je morjé temnó
  In pa nebó nad nama —»
«Kakó me vabi spet nocoj
S pogledom žalostnim seboj,
  Da ljubim jo, kot nekdaj.

Kakó je belo njé teló,
  Kakó krasnó nje lice,
In moje dete za menoj
  Izteza že ročice;
Že padata v morjé temnó . . .
Kakó me vabita sebó, —
  Ne brani mi . . . ostani! . . .»

Kongfutse.

Majka zemlja, da si še starejša,
Pa rodila né bi učenjaka,
Da bi tó znal, kar je znal Kongfutse.
Jasno gledal je v človeško dušo,
Zlè podzemske je poznàl duhove
In bogove nad visokim nebom.
Ali vsega ni še znal Kongfutse.
Rad bi videl, kar očém je skrito,
Rad bi videl tisto skrivno silo,
Ki povzdiga smrtnika k bogovom,
Ki poraja vzvišena dejanja.
Kar človeški rod živí pod solncem . . .

Noč se zgrne nad zemljó kitajsko.
Sam bedí še učenjak Kongfutse
Pa ozira se k bleščečim zvezdam.
«Če ostàl si med človeškim rodom,
Če si dvignil se v nebó k bogovom,
Če pod zemljo pàl si k zlìm duhovom:
Prédme stopi, duh preteklih časov,

Ki rodíl si vzvišena dejanja!» ...
Oj krasota, da je ni jednake!
Če bi videl te navaden smrtnik,
Od veselja bi izdahnil dušo, —
A izdahnil duše ni Kongfutse;
Razprostrl je roke pred bogínjo
Pa jo molil z glasom srečepolnim:
«Oj svoboda, vseh bogínj bogínja!
Ne slavím te iz strahú pred mečem,
Zlatim mečem, ki držíš ga v roki;
Ne slavím te zarad zlate krone,
Ki jo nosiš na ponosni glavi;
A slavím te zarad večne slave,
Ki odela ž njó si dede naše:
Slava tebi, vseh bogínj bogínja!»
Prav do zore molil je Kongfutse ...

Noč se zgrne nad zemljó kitajsko
Sam bedí še učenjak Kongfutse
Pa ozira se k bleščečim zvezdam.
«Prédme stopi, oj ti duh mogočni,
Ki vrstníkom mojim vzbujaš srca,
Da po časti hrepené in slavi;
Duh mogočni, ki človeka vzdigneš
Vsaj za hipe nad pozemske misli, —
Prédme stopi, da te srečen molim!» ...
Oj ti žalost, da je ni jednake!

Kdor bi tebe videl, bi zajokal,
In zajokal je celó Kongfutse.
«Kaj je tebi, oj svoboda krasna?
Kakor smrt je bledo lice tvoje,
Tvoje róke so v okovih težkih,
Tvojo glavo krije trnjev venec . . .»
Prav do zore jokal je Kongfutse . . .

Noč se zgrne nad zemljó kitajsko.
Sam bedí še učenjak Kongfutse
Pa ozira se k bleščečim zvezdam.
«Slab je človek in mogoče ni mu,
Da bi videl, kar prihodnost skriva, —
Vam bogovom pa je vse mogoče.
Oj bogovi, čujte prošnjo mojo,
Pa idejo silno dnij prihodnih,
Da jo vidim, iz nebá pošljíte!»
Ali črna noč se ne razjasni,
Glasa čuti ni v tišini grobni . . .
Oj podzemski zlobni vi duhovi,
Če rodili ste idejo silno,
Da prihodni zárod onesreči, —
Póšljite jo prédme, da jo vidim!»
Ali črna noč se ne razjasni,
Glasa čuti ni v tišini grobni . . .
Prav do zore molil si, Kongfutse!
A da molil si vso dolgo večnost,

Ne priklical bi nikdár ideje,
Vladaríce národom prihodnim,
Kajti ni je duh rodíl človeški,
Nì bogovi niso je rodíli,
Nì podzemski niso je duhovi
In rodili je nikdar ne bodo.

Ungnadovi gostje.

Tam v Urahu, mestu nemškem,
  Pri vinu sedíjo možjé;
Jasné se jim temni obrazi,
  In govori krasni zvené.

A kaj ti je, Primož Trubar,
  Da v družbi veseli molčiš?
Oblak ti je splaval na čelo,
  Ko v čašo zamišljen strmiš.

Zakaj prihodnosti lepše,
  Zakaj ne slaviš je nocoj?
Zakaj od Lutrove vere
  Ne vžíga se pógled tvoj?

«Oj misel na zemljo domačo
  To trudno srcé mi teží:
Pretesna, pretesna je meni,
  Tam meni prostora ni.

Osrečiti brate svoje
  Htel z uki sem božjimi jaz,
Sovražnikov bal se nisem,
  Ponosno jim gledal v obraz.

Bal njega se nisem, ti veš, bog,
  Kdor z uki slepil je naš rod,
Kdor z zlobno, pregrešno besedo
  Zapiral mi v srca je pot.

Vojvódsko je žezlo me vzmoglo,
  Ni vzmoglo me žezlo duhá — —
Nadvojvoda Karol je vzdignil
  Svoj préstol nad préstol bogá.

Oj Karol, očém si ti mojim
  Zaprl domačo zemljó . . .
Da v roki jo puščam tvoji,
  Kakó mi je v srcu težkó . . .»

Govoril je Primož Trubar,
  Zamišljeni vsi obmolčé . . .
Pa vstane tedàj baron Ungnad,
  Navdušeno Trubarju dé:

«Oj Trubar, — nadvojvoda Karol
Zemljó ti je svojo zaprl;
Glas tvoj je umrl za njega,
Za narod tvoj ni umrl.

Saj senca vojvodskega žezla
Nikoli duhá ne stemní,
Ko dvigne na prostih se krilih
Noben ga vladar ne vzdrží.

Tvoj rod se je dvignil, oj Trubar,
In ti si rešítelj njegov,
Ko z drago domačo besedo
Duhá si otel mu okóv.

Povejte, prijatelji modri,
Kdo národu pravi je kralj:
Kdor vlada telesu — ali
Kdor duhu življenje je dal?

Vladarjeva slava je senca,
Ki spremlja vse dní ga zvesto,
Zvestó ga spremlja do groba —
In ž njim strohní pod zemljó.

A z narodom tvoja slava
  Na veke, na veke živí;
Oj Trubar, ti národ si vstvaril,
  Življenje podaril mu tí.»

Takó je govoril Ungnad . . .
  Navdušenost síje v očéh,
Veselo pojó kozarci
  O lepših bodočih dnéh.

Romantika.

Na zemlji noč temnà leží;
Tam v cerkvi mlad menìh kleči:
«Oj večni bog, gospod svetá,
Ti gledaš mi na dnò srcá,
Na dnò srcá, kjer noč in dan
Te vnovič križa greh strašan:
Le ona polni mi glavó,
Povsod le gledam njó, le njó;
Kot večne luči sveti žar
Gorí očíj prelepih par,
Kot zárije večerne kras
Žarí nebeški njen obràz...
Kakó kipí mi vroča krí,
Kakó si je srcé želí
Kedàr jo vidijo očí...
O bog dobrotni, ti me čuj,
Ljubezni grešne me varuj!»

Na zemlji noč temnà leží
Tam v cerkvi deklica kleči!
«Ti veš, Madona, kaj trpím,
Ti sáma veš, kakó greším...

Ne tečejo mi več solzé,
Nobeden vzdih več ne pové
Kakó umíra mi srcé . . .
Le k njemu sili moj korak,
Le njega vidi pógled vsak;
Njegovo lice je bledó,
Ah, belo kot mrtvaški prt;
Temnó njegovo je okó,
Iz njega gleda črna smrt;
In kadar stopi pred oltar,
Obkroža ga svetniški žar . . .
Kakó ga ljubim presrčnó,
Kakó jaz zanj živim samó . . .
O ti, Madona, ti me čuj,
Ljubezni grešne me varuj!»
V sanjàh polnočnih spava svet,
S kopréno lunino odét;
In sredi cerkve, bled in tih
Leží tam v krsti mlad menìh . . .
«O bog, ti duši pókoj daj,
Ti vsprejmi jo v nebeški raj . . .»
Ko zvon mrtvaški zazvoní,
Deklè na postelji leží, —
Obràz je bled, mrtvé očí . . .
Teló ji s cvetjem potresó,
Glavó ji z vencem ovijó.

Sultanove sandale.

Vsi vezirji in vse paše,
  Vse klečalo je pred njim:
«Slava ti, nebeško solnce,
  Slava, sultan Ibrahim!

Nihče, kar jih je sedelo
  Na prestolu kdaj popred,
Do kolena ti ne seže
  Niti prorok Mahomed.

Ah, kedàr te vzame Allah
  K sebi v sveti sedmi raj,
Kaj bo z nami, kaj bo z nami
  S hlapci tvojimi tedaj!»

To so tarnali, jokáli,
  In še bolj in zmirom bolj;
On pa sname z nog sandale,
  Položí jih na prestòl.

«Ne prestanite, otroci,
Le togujte še naprej:
Tukaj dam vam te sandale,
Da slavíte jih odslej.»

In vse paše, vsi vezirji,
Vse hitelo je navskriž:
«Oj sandale, naša radost,
Ve naš bog, naš paradiž —»

To poskoči takrat sultan,
To jim zakričí v obraz:
«Uh, vi tepci, vi sleparji,
Kaj ste rekli, da sem jaz? . . .

Ibrahim je na prestolu —
On je solnce, on je kralj;
Na prestolu so sandale,
In vaš kralj je par sandal.

Pridi, Omar, pa jih ženi
Po vsem mestu naokrog
In oznanjaj: «To so hlapci
In sandale so jim bog!»

Dve noči.

Tam v deželi čudolepi
Kjer nebeško solnce vzhaja
Vladal je nešteta ljudstva
V davnih časih moder kralj.

Svetla noč zemljó objame;
In objame kralja žalost,
In zahrepení mu duša
Med duhove tja v višave.
Jasno je nebó visoko
In nad jasnim nebom vlada
Na prestolu čudokrasnem
Zemlje in nebá vladár.
Klanjajo se mu duhovi,
Vsi v prelepih zlatih haljah;
Vsi duhovi duša jedna,
Duša jedna, lepa, jasna
Lepa kot nebó večerno,
Jasna kot pomladni dan
In kot beli cvet nedolžna . . .

Žalosten ozrè se kralj
Tjà na črno, tiho zemljo;
Črna kot zavržen angelj
Plava trudna pod višavo,
In na zemlji bledà žalost,
Strast in greh in hladna smrt.

Zadrhtéla je od sráma,
Ah od studa zadrhtéla
Mu je duša idealna.
«To ní bajka, — dà, iz íla,
Iz umazanega blata
So ustvarjena ta trupla;
In razgnílo je že davno
Kar je bilo duše v njih . . .»
Trdo je na zémljo pala
Kraljeva mogočna róka,
In drhtèl je grešnik v strahu,
V strahu róke vil in molil . . .
— — — — — — — — —
Plava kralj v opojni sreči
V svojem tihem, lepem hramu;
Síje mu v obràz goreči
Skozi okno lunin žar,
Síje v belo, krasno líce
Králjeve ljubimke mlade.
In teló se trese njemu,

In poljublja v sladki strasti
In objemlje dèkle krasno . . .
«Ah ti sladka moja duša,
Ti življenje moje drago —
Rož duhtečih si nasula
V srce moje žálostno —
Odgrníla je gardíne,
Sence temne je razgnala
Tvoja róka od baržuna, —
Da je solnce posijalo
Na ves lepi, jasni svet . . .»
In po zemlji vsi prostrani
Srečo trosi kralj mogočni,
In ves narod se mu klanja
In ves svet mu poje slavo.

Intermezzo v nebesih.

Visoko tam nad zvezdami
  Ob oknu bog sloní
In Azraelu, angelju,
  Otožno govorí:

«Oj smrtni angelj Azrael,
  Poglédi na zemljó,
Poglej pod nama starca tam
  Kakó strmí v nebó —

Kakó vzdihuje, moli spet:
  ‚Le jedno si želím,
Popréd ko pred obrazom ti
  Na smrtni dan stojím.

Prelepe tiste dní, gospod,
  Dočakati mi daj,
Ko pošlješ nam na zemljo dol
  Svoj mirni, jasni ràj;

Ah, daj mi gledati, gospod,
  Prelepe tiste dní,
Kot sta nam jih oznanjala
  Tolstoj in Bellamy . . .'

Nagíblje se, oj starec moj,
  Na véčer že tvoj čas,
A večno ne živí nihčè
  Kot Ahasver in jaz.

Razpnì peroti, Azrael,
  Poléti na zemljó,
Pa z róko svojo žámetno
  Zatísni mu okó . . .»

In tiho dvoje temnih kril
  Na zemljo dol hití . . .
Visoko tam nad zvezdami
  Ob oknu bog sloní.

Slavina.

Pol kraljestva dal je tebi Kruko
In še vedno ti je čelo mračno!
Kjer počíje pógled tvoj, o Henrik,
Zemljo krasno vidiš, zemljo svojo:
Ta ravnina pod teboj zelena,
Bistri viri in šumeče reke,
Črni gozdi in visoke gore
In v daljavi jezera bleščeča —
Vse je tvoje, ti pa si otožen!

«Kaj mi hoče moje svetlo žezlo,
Kaj mi hoče moja krasna zemlja?
Da imel bi jo pod žezlom svojim
Vso državo Lótarja vladarja,
In še večjo, večjo... in vso zemljo!
Da sedèl bi na prestolu zlatem,
Da bi kronal me sam Oče rimski,
In pred mano bi ves svet se klanjal, —
Pa ostalo srce bi nesrečno!...
Ti, Slavina, si kraljestvo móje;

In ko dala žezlo bi mi v roko,
Na glavó mi krono položila,
Kralj na svetu bil bi najsrečnejši!...
Naj mi skloni tilnik jeza božja,
Če ne pahnem te s prestola, Kruko!
Pol podaril si mi zemlje svoje,
Zemlje, ki si mojemu očetu
Bíl iztrgal jo z nasilno róko...
A imej jo, zemljo dedov mojih,
Dar tvoj vrnem ti v naročje željno, —
Vse bogatstvo moje, vse gradove,
Vzemi vse, a meni daj Slavíno...
Ne, prositi nečem te pohlevno:
Ti očetu zemljo si iztrgal —
Sin iztrga tebi lepo ženo...»

To premišlja Henrik v strasti svòji
Tam ob Peni na visokem gradu,
Na visokèm gradu kralja Kruka.
Tàkrat zástor težki se razgrne
In Slavína obstojí med vrati;
Lice belo skríva si v kopréno,
Zatrepeče glas ji v polutemi:
«Ako ljubiš, knez, življenje svoje,
Hitro konja brzega zajaši,
Pa odbeži skrivno v temni noči;
Kralj te vabi jutri na gostíjo, —

A ne vabi te na rujno vino, —
Piti hoče tvojo kri, — o Henrik!...»

— — — — — — — — — — —

In prisije v jutru zlato solnce.
Hrup in šum po gradu se razlega:
Kralj pripravlja víteško gostíjo.
Po vseh potih na konjičih iskrih
Proti gradu vítezi hitijo.
Po dvoranah šetajo se lahno
Deve krasne s krasnimi junaki;
A najlepša je kraljica mlada
In junak je Henrik najkrasnejši.
Kruko sede na visoki préstol —
V hipu vtihne govorjenje sladko.
Svetle čaše nosijo strežaji,
Z rujnim vinom polnijo jih gostom.
In s prestola vstane temni Kruko,
Mirno stopi Henriku pred lice
In visoko dvigne čašo zlato:
«Henrik, srcu mojemu najdražji,
V trdno zvezo pij iz čaše moje!»

«Kaj z levico mi napíjaš, Kruko,
A desnico pa za pasom skrívaš?
Glej, prečrne, kralj, so misli tvoje,
Da ostale bi ti v podli duši,
In morílec iz očíj ti gleda!...
Ti si hotel, da se kri prelíje,
Naj zgodí se, Kruko, volja tvoja!»

Kralju vroča kri privrè iz prsij,
Obledí mu lice v bolečíni
In k nogám se knezu mrtev zgrudi.
Mirno stopi Henrik do prestola,
Meč krvavi mu drží desníca,
Po dvorani zrè okó ponosno:
«Kaj molčíte, ko na zlati préstol
Kralj vam novi seda z žezlom v roki?»
Družba kliče v strahu, začudenju:
«Bog te žívi, novi kralj naš, Henrik!»
In Slavina sede poleg njega.
«Kaj na mizah vino vam počíva
Ko poroča se vladar vaš, Henrik . . .?»
Po dvorani čaše zazveníjo.
«Bog te žívi, novi kralj naš, Henrik,
Bog te žívi, o kraljíca krasna!»

Noveleta.

Noč pomladna je objela
Beli dvorec ob Ljubíji;
Tam za vrtom, izza góre
Prisijál je mrzli mesec.

V žalostnem, mrtvaškem svitu
Zablestí zidovje belo,
A na stenah, kot duhovi
Dvígajo se temne sence.

Gori v hramu razsvetljenem,
Tam počíva bolna mati.
Líca trhla in upala
Kot bi smrt dahníla nanje;

Stisnjena so vela ustna;
Iz očíj globokih, temnih,
Zdí se, da odseva jasno
Vse življenje v svoji bedi . . .

Težko vzdihne bolna mati,
Položí koščeno róko
Okrog vráta mlade žene,
Lepe kot jesenska noč;

Sklonjene nad mrzlo postelj
Kakor bledi smrtni angelj.
Polugasel ogenj sije
V teh očéh udrtih, trudnih;

Onemoglost je razlíta
Na prozorno bledih licih;
Trudno ji težé na vzglavji
Njene mehke, bele róke.

— — — — — — — —

«Ali, ah, kakó iz greha
Sreča bi se ti rodila?
Ah, kakó bi pač vzcvetele
Rože iz solzá neštetih?

Iz solzá, ki jih jokala
Záte je nesrečna mati,
Dèkle mlado, zapuščeno,
Samo v neizmernem jadu.

Jasno gledam one dneve,
Kot bi jih živela danes,
In srcé, kar je trpelo,
Čuti vroče kot nekdàj . . .

Mati moja je jokala,
Vzdihovala in molila,
Sestra je kot na neznanko
Zrla náme in molčala.

Oče moj z obrazom tolstim
In od gnjeva osivelim,
Stiskal je pestí pred mano:
‚Kdo je óni? Odgovôri!‘

Jaz pa sem pisala njemu,
Klicala ga kakor dete,
Klicala ga in prosila,
Da me reši iz sramote.

‚Žalostno mi je živeti,
Žalostno brez tebe, ljubček;
Vsi me gledajo kot tujko,
Samo ti si mi ostàl.

Ah, saj si dejal mi, ljubček,
Da se vrneš hitro, hitro,
In me pred oltar povedeš . . .
Pridi k meni, zapuščeni.'

In prišlò je belo pismo,
Vse dišeče po parfumu,
Z zlatim robom naokoli;
Pismo pa je pisal on.

‚Ni mogoče, draga moja,
Ni mogoče . . . Ah, verjemi,
Da sem jokal kakor dete, — —
Ali draga, — ni mogoče.

Rès bi rad pohitel k tebi,
Ali služba, to je služba,
In verjemi, nì trenotek
Oddahniti si ne morem.

Pa napósled, — ali prosim,
Da tegà za zlò ne vzameš, —
Mislim, da bi tebe, draga,
Jaz osrečiti ne mogel.

Pač te ljubim kakor nekdaj;
Ali prvo, to je meni
Tvoja sreča . . . ah, in zanjo
Hočem darovati svojo . . .!

Ah, kakó je bílo takrat
Mrzlo, pusto srce moje,
Kakor belo, tiho polje
Pod meglenim zimskim nebom . . .

Kamor zrè okó boječe —
Vsi obrazi hladni, temni . . .
Sama na sovražnem svetu
S tabo, detetom nesrečnim.

In potem brezčutna, mrtva,
Kakor kip od mramorja
Videla ne čula nisem
Kaj se je z menoj godilo . . .

A pozneje me zaprosi
Znanec mojega očeta;
Pravil je, da je zaljubljen
V mirni, bledi moj obràz.

Ne jokala, ne prosila,
Nísem se branila starca;
Vsi so z rámeni majali,
Gledali so čudom náme.

‚Tako lepa, tako mlada . . .‘
Ali oče moj je hotel;
In jaz trudna in brezčutna —
Kaj naj plakam, naj vzdihujem?

Ali studa in bojazni
Mogla nísem udušiti;
Kot otrok sem vztrepetala
Kadar se me je dotaknil.

Ta njegov odurni pógled
Iz očíj vodenih, mirnih;
To ledeno, trdo lice,
Kakor líto iz železa! . . .

In odvedel me je sabo
V tihi dvorec, na posestvo;
Od takràt je bilo meni
Kakor da živím v okovih.

Kadar so v očéh gorele
Solze ob spomínu nate,
Kadar je bledèl obraz moj
Od bolesti, od kesanja —

Stopil je moj mož pred mene,
Gladil me z rokó po licih:
‚Ah, moj Bog, kakó si krasna,
Ženka moja, kadar plakaš!‘

Jaz pa sem sklenila róki:
‚Daj mi dete, če me ljubiš,
Da ne ginem od obupa . . .‘
In klečala sem pred njim . . .

Bog odpusti mu brezsrčnost,
Jaz mu nisem odpustila, —
Ah, kakó si, dete moje,
Zaslužilo ti sovraštvo? . . .

S svojo težko, trdo róko
Vodil je življenje tvoje;
Zapuščenega otroka
Dal je rokam neljubečim.

Koliko nočíj nemirnih
Gledala sem te pred sabo
Vso razplakano, nesrečno;
In jokala sem s teboj . . .

Ali takrat! . . . Proti mraku
Vrne se domú iz mesta;
Po večerji pride k meni
Pa naznani mi smehljaje:

‚Skoro da bi bil pozabil:
Dora te pozdravlja . . . veš-li?
Jutri je poroka njena.
Mož je sicer malo star —

A bogat je! . . . Kakšna škoda,
Da ne moreš z mano v mesto;
Pa bolehna si in nečem,
Da se mi kakó vznemirjaš.‘

Meni je zastalo srce
Od sovraštva, od bolesti,
In v očéh njegovih zlobnih
Brala sem usodo tvojo . . .

Reci, če je bilo čudno,
Da sem mirna in brezsrčna
Zrla mu v obràz upali
In v očí umirajoče?

Tretjo noč po onem dnevu
Príšel je domú ves truden;
Vozil se je v mrzli noči
Vroč, pijan in pol razgaljen.

Legel je bolan na postelj
In čez mesec dnij pod zemljo;
A nì jedna gorka solza
Ní mu groba orosila . . .

Hladni, mračni duh njegov
Pa ostàl je poleg mene;
Spremljal me je z zlobnim smehom
Po teh mrtvih, temnih sobah.

In sedàj, v trenotkih zadnjih
Spet me gleda porogljívo
Iz očíj ugaslih tvojih,
Iz bolestnega obraza;

Gleda me življenje tvoje
Brez veselja, brez pomladi,
Z vso ljubeznijo brezupno,
Z vsem trpljenjem neizmernim...»

Skozi polodprto okno
Diha nočni zrak opojni;
Kakor iz daljave daljne
Čuje se šepet valóv ...

— — — — — — — —

«Dora ... Dora! ... To so ženske:
Blebetanje, vzdihovanje!
Jaz te čakam; jutri zgodaj
Vrneva se že domú!» —

Izza temne portijère
Zahreščàl je glas staríkav;
Ona vstane; v bolnem srdu
Zablešče se ji očí.

O NASTANKU IN USODI CANKARJEVE »EROTIKE«

France Bernik

Misel, da bi zbral svoje pesmi in jih izdal v knjižni obliki, zasledimo pri Cankarju že v začetku aprila 1897, neposredno zatem ko se je pesnik kot študent dunajske tehnike vrnil po koncu prvega semestra v domovino.

Najprej je Cankar ponudil okrog petdeset svojih pesmi Andreju Gabrščku za Salonsko knjižnico. Ker pa je Gabršček ponudbo odklonil, je pesnik s priporočilom Antona Aškerca in Frana Levca dosegel, da je zbirko sprejel in uvrstil v izdajateljski program ljubljanski založnik nemškega rodu — Ottomar Bamberg. Z njim je Cankar 14. junija 1897 podpisal pogodbo, ki je določala, da dobi avtor ob podpisu 100 gld ali polovico honorarja, ostalo pa po natisu zbirke oziroma najkasneje do 1. julija naslednjega leta. Vendar je Bamberg izplačal Cankarju ostali honorar že konec septembra t. l., torej pred datumom, določenim v pogodbi, in pred izidom zbirke, ki se je močno zakasnil. Nesrečno naključje je hotelo, da je pesnik z ostankom honorarja plačal materin pogreb.

Do konca septembra 1897 je Cankar, kot vidimo, prejel na račun pogodbe z Bambergom že ves honorar, rokopisa pesmi pa založniku še ni izročil. Kdaj je storil to zadnje in najvažnejše?

Po informaciji, ki jo je Cankar dal Schwentnerju 27. septembra 1898, naj bi pesnik izročil Bambergu rokopis zbirke tri mesece potem, ko mu je založnik izplačal ves honorar, se pravi konec decembra 1897 ali januarja 1898. To se je po vsej verjetnosti zgodilo in skoraj gotovo je bilo med petdesetimi pesmimi, kolikor jih je od začetka nameraval vključiti v zbirko, že prej objavljenih »kakih trideset«. O takem razmerju priobčenih in nepriobčenih pesmi v rokopisu je Cankar obvestil Aškerca 15. aprila 1897 (Cankar, Pisma I, 242). V zvezi s tem se sprašujemo, kako je mogel pesnik 25. maja naslednjega leta sporočiti Schwentnerju novico, da bo Bamberg šele junija 1898 začel tiskati *Erotiko* — tedaj je zbirko prvič imenoval s pravim imenom — izšla pa da bo v začetku septembra tega leta. Zakaj naj bi šel rokopis zbirke tako pozno v tiskarno, če je res, da ga je Cankar oddal založniku že v začetku leta, kolikor ne še prej? Kaj je prišlo vmes? Nič drugega ko to, kar je pesnik zaupal Schwentnerju 18. septembra 1898, namreč, da je že oddani rokopis vzel nazaj in zamenjal v njem »kakih

deset pesmij z boljšimi« (Pisma II, 8). Vse kaže, da je Cankar zamenjal kakih deset že objavljenih pesmi z desetimi novimi, še nikjer natisnjenimi pesmimi v prvi polovici 1898, zakaj dokončni rokopis zbirke je poslal založbi v Ljubljano šele sredi tega leta. V tej zvezi je iz Pulja pisal 16. julija Ani Lušinovi naslednje: »Svoje prejšnje poezije sem zdaj vendar enkrat uredil ter jih poslal v Ljubljano Kleinmayr-ju, ki mi je pisal že kup dopisnic, čemú odlašam. Romale so naravnost v tiskarno in začetkom ali sredi septembra izidejo.« (Pisma I, 399.) Glede na to, da v prejšnjem pismu Ani Lušinovi 13. julija *Erotike* ne omenja, sodimo, da je poslal rokopis pesmi v Ljubljano med 13. in 16. julijem. Tudi bratu Karlu sporoča v pismu, ki ga je Izidor Cankar postavil v čas okrog 10. avgusta, nastati pa je moralo že prej, kot novico naslednje sporočilo: »Svoje poezíje sem napósled vendar enkrat popolnoma urédil; zdaj so take, da me svoje prve knjige nikakor ne bo sram.« (Pisma I, 54.)

Rokopis prve *Erotike* se nam ni ohranil. Ker pa v korespondenci od srede tega leta vse do izida zbirke ne zasledimo več novic o kakšnem spreminjanju knjige, sodimo, da je bila rokopisna oblika zbirke iz leta 1898 v bistvu taka kot pozneje natisnjena. V tej domnevi nas podpirata tudi oba odlomka iz pravkar navedenih pisem, ki nedvomno pričata, da je Cankar po daljšem odlašanju »vendar enkrat uredil« svoje poezije oziroma da jih je »vendar enkrat popolnoma uredil«.

Glede na to, da nimamo rokopisa *Erotike* iz leta 1899 in da nič določnega ne vemo o njegovem spreminjanju, dopolnjevanju ali reduciranju, nam je ostal neznan celoten proces urejanja in komponiranja Cankarjeve prve pesniške zbirke. Prikrajšani smo za vpogled v zelo zanimivo fazo dela, v nastajanje knjige, ki bi nas verjetno opozorilo na marsikaj skritega in manj vidnega v notranji zgradbi *Erotike*. Danes imamo pred seboj le natisnjeno zbirko pesmi, zato je razumljivo, da namesto o njenem urejanju, ki je pesnika zaposlovalo dalj časa, lahko povemo nekaj samo o dokončni ureditvi in vsebini knjige.

Najprej zasluži pozornost naslov *Erotika*, o katerem pravzaprav ne vemo, zakaj se je pesnik zanj odločil. Če pa pomislimo, kako so odmevale v konservativni slovenski družbi devetnajstega stoletja in kakšno usodo so v njej doživele Prešernove, Levstikove, Jenkove in Gregorčičeve ljubezenske pesmi, vidimo, da je bil naslov Cankarjeve knjige naravnost izzivalen. Izzivalen toliko bolj, ker je začela ozkosrčna cerkvena miselnost ob koncu stoletja, spričo defenzivnega, nenačelnega liberalizma, vse bolj prodirati

v našo javnost. Ne vemo sicer, če je bilo izzivanje konservativcev in kljubovanje le-tem poglavitni razlog, da se je pesnik odločil za tak naslov zbirke, nedvomno pa je naslov primeren, saj ustreza vsebini zbirke. Vse lirske pesmi v njej in razen šestih tudi vse epske pesnitve izpovedujejo oziroma oblikujejo to osrednjo témo človeškega življenja.

Zbirko *Erotiko* predstavljajo štirje pesniški cikli.

Prvi cikel desetih pesmi pod naslovom *Helena* izpoveduje romantično doživljanje nedosežene in neuslišane ljubezni. Zanj, ki ga je razen dveh pesmi javnost poznala že iz Ljubljanskega zvona 1896, je značilna prisotnost nekih epsko objektivnih elementov. Te najdemo, čeprav v manjši meri, tudi v drugi skupini pesmi *Iz lepih časov*. Ta cikel dvajsetih lirskih pesmi, od katerih so bile pred natisom zbirke objavljene samo tri, vsebujejo mnogo širšo klaviaturo ljubezenskih čustev in misli, čeprav ni nič manj kot prvi navezan na našo in deloma tudi tujo pesniško tradicijo. Povsem novi za slovensko javnost in literaturo, če izvzamemo šesto pesem v prozi, ki je bila natisnjena v Slovenskem narodu 1897, pa so bili *Dunajski večeri*. Erotika v tem ciklu osmih pesmi, lokalizirana v velemestno okolje, se je osvobodila tradicionalne uklenjenosti in omejitve, zato ni čudno, če je s sugestivnostjo besednega izraza najbolj prizadela provincialno malomeščansko ozkost in moralizem na Slovenskem. Zbirko zaključujejo *Romance*, skupina dvanajstih epskih pesnitev, od katerih jih je v letih 1893 do 1896 osem priobčil Ljubljanski zvon.

Vsega skupaj obsega *Erotika* natanko petdeset pesniških enot, če mednje štejemo tudi pesem v prozi iz cikla *Dunajski večeri*, ki predstavljajo jedro knjige. Od tega je bilo pred letom 1899 objavljenih dvajset pesmi, medtem ko je bilo trideset pesmi v zbirki novih za slovensko literarno občinstvo. Kvantitativno gledano pa je razmerje objavljenih in neobjavljenih stihov bolj izenačeno. Proti 851 prvič natisnjenim verzom imamo v zbirki že prej objavljenih 794 verzov in pesem v prozi. Nedvomno je dobra polovica stihov, poleg estetske vrednosti knjige kot celote, opravičevala natis in izdajo Cankarjevih erotičnih pesmi.

Omenili smo že, da je Cankar, bivajoč v Pulju, poslal rokopis *Erotike* založniku v Ljubljano med 13. in 16. julijem 1898. Tedaj je še verjel, da bodo pesmi izšle septembra istega leta, kasneje je moral datum izida zbirke pomikati bolj in bolj proti koncu leta, dokler nazadnje ni pristal v letu 1899.

V pismu Ani Lušinovi 31. avgusta 1898 je pesnik še vedno mislil, da bo zbirka dotiskana in zvezana jeseni tega leta; manj kot mesec

dni kasneje, 23. septembra, pa je v pismu bratu Karlu že premaknil datum izida svoje prve knjige na november ali december. Tedaj in nekaj mesecev zatem namreč Cankarjevih pesmi sploh še niso začeli tiskati, morda niti ne staviti, zaradi drugih knjig, ki so imele prednost. Šele 9. januarja 1899 je pesnik lahko sporočil bratu Karlu, da je knjiga v tiskarskem postopku: »Bamberg mi je pred štirimi dnevi pisal, da se moje pesmi tiskajo in da izidejo tekom tega meseca, — vsekakor pred februarjem. Čas je!« Cankarju se kajpak tudi to pričakovanje ni izpolnilo. Konec januarja 1899, ko bi *Erotika* po Bambergovi obljubi že morala biti v knjigarnah, je brata Karla samo kratko obvestil: »Moje pesmi izidejo prihodnji teden.« Vendar pa stavljenje in tisk knjige nista tako napredovala, kakor bi Cankar želel. Prej je pesnik odlašal z rokopisom — domnevamo, da zaradi tega, ker je bil nezadovoljen z nekaterimi pesmimi, morda celo z njihovo razvrstitvijo v rokopisu — zdaj očitno tiskarna ni preveč hitela. Tako se je zgodilo, da je pesnik še 22. marca 1899 pisal bratu Karlu praznih rok, toda že bolj določno: »Moje pesmi izidejo ta teden; v soboto jih boš najbrže že videl...« (Pisma I, 59, 63, 66, 68, 460.)

Slednjič je *Erotika* izšla. Prvo vest o izidu knjige je prinesel Slovenski narod 27. marca tega leta. Kratka notica v liberalnem časniku pravi, da je Cankar na stoosemnajstih straneh zbral »krasen šopek *novih* in že objavljenih poezij«, nakar našteje pesniške cikle v zbirki. Potem ko obljubi »obširnejše poročilo« o knjigi, izraža prepričanje, da bo občinstvo »z največjim zanimanjem« poseglo »po tem literarnem velikonočnem daru«.

Dan zatem je isti časopis oznanil Župančičevo »*Čašo opojnosti*« in obenem, čeprav v kratkem obvestilu, silno pohvalno in z velikim navdušenjem označil avtorja te pesniške zbirke. To omenjamo zategadelj, da bi bil razloček z veliko bolj zadržano in suho informativno objavo o izidu Cankarjeve knjige pesmi bolj viden. Razlago za opisano neenakomernost med oznanilom ene in druge zbirke je vsekakor treba iskati v osebnem odnosu Frana Govekarja do Cankarja. Nenaklonjenost takratnega urednika kulturne rubrike v Slovenskem narodu pesniku *Erotike* se je pokazala torej že ob izidu knjige, čeprav seveda ni izključeno, da je bil Govekarju Župančič kot pesnik v resnici bližji od Cankarja.

Naslednji dan, 28. marca, je Cankar na Dunaju prejel od Bamberga prve izvode svoje pesniške zbirke in že tedaj — v pismu Schwenterju 29. marca — čutimo, kar je pesnik kasneje večkrat odkrito zapisal, da z opremo knjige ni bil zadovoljen. (Pisma II, 18.)

Oznanilo *Erotike* je nato prinesla aprilska številka Ljubljanskega zvona. Skopi podatki, ki jih je urednik navedel o Cankarjevi »elegantno opremljeni« knjigi, se ponovijo tudi v naznanilu Župančičeve Čaše opojnosti na isti strani leposlovnega mesečnika, hkrati z obljubo, da bo revija o zbirki več pisala v eni prihodnjih številk. Tudi tu je informacija o Župančičevi zbirki obsežnejša.

Na prvi odmev z druge strani ni bilo treba dolgo čakati. Slovenski list se je že 1. aprila spotaknil ob Župančičevo in Cankarjevo knjigo pesmi. Pod naslovom Letošnji knjižni piruhi — tisto leto se je velika noč praznovala 2. aprila — je nepodpisani pisec najprej zadržano, vendar silno moralistično in ne brez ironije označil z »velikonočno terminologijo« Župančičeve verze kot srednje dobre, kot »piruh srednje vrste«. Neprimerno ostrejši je bil anonimni glosator do Cankarja. Njegov napad na pesnika *Erotike*, ki je pod vsako ravnijo in katerega edini namen je bil, diskvalificirati Cankarja pred slovensko konservativno družbo, se glasi takole: »*Erotika*. *Ivan Cankar*. Natisnila in založila Kleinmayr & Bamberg. Cena tudi 1 gld. Te pesni pa že stoje na vrhuncu ‚lepih časov'. Ljubica se pesniku vedno valja po divanu, on pa postaja nervozen. Kar ni mogel stlačiti v verze, spisal je o ‚zoprnem mehkem telesu' v prozi. Svetla luna igra tudi precej veliko vlogo. Ni čudo! Pohotnost jo prekaša. Ta piruh je zaprtek; kdor ga kupiš, odpri okno, da ti ne okuži zraka.« (SL 1. aprila 1899, str. 86.)

Kako je Cankar na Dunaju reagiral v trenutku, ko je prebral ta primitivni napad na svoje pesmi, ne vemo. Čez nekaj dni, 9. aprila, je v pismu bratu Karlu komentiral dokaj ravnodušno in duhovito prvo »kritiko« *Erotike:* »‚Slovenski list' se je imenitno odrezal. Tu gori je vzbudila njegova ocena precèj smeha... Kakó bo odpiral škof svoja okna: — 700 záprtkov!« (Pisma I, 70.)

Pisanje v Slovenskem listu pa ni bilo tako naključno, kot se je tedaj marsikomu zdelo, zakaj kmalu se je izkazalo, da je bilo primitivno smešenje Cankarjeve knjige v »neodvisnem slovenskem krščanskosocijalnem glasilu« samo uvodna spremljava k dejanju, ki je sledilo:

Ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič je ob izidu *Erotike* pokupil vse dosegljive izvode zbirke — od naklade tisoč izvodov jih je menda dobil v roke sedemsto — in jih dal uničiti. Dejanje, ki spominja na požiganje protestantskih knjig, je sprožilo v slovenskem liberalnem in katoliškem tisku ogorčeno polemiko, glasnejšo seveda na svobodomiselni strani, saj se požig Cankarjeve pesniške zbirke ni mogel opravičiti z razumnimi in prepričljivimi argumenti.

Kakor poroča Izidor Cankar, je požig knjige razcepil celo duhovniške vrste. »Po pretežni večini« naj bi bili duhovniki sicer odobravali škofovo dejanje in nekateri so Jegliču celo poslali zahvalo, ker je tako odločno nastopil proti »nemoralnosti« v literaturi. Drugi, in med njimi so bili tudi duhovniki iz škofove bližine, pa uničenju knjige niso pritrdili. Eden takih je bil Andrej Kalan, tedanji glavni urednik in izdajatelj Slovenca (Cankar, ZS I, 319).

Cankarja na Dunaju je vest o požigu knjige nedvomno hudo prizadela, čeprav si je bil kmalu na jasnem, da pesmi s tem še ne morejo biti dokončno zatrte. V njegovem primeru je bil namreč po takratnem avtorskem pravu založnik oziroma lastnik avtorskih pravic dolžan pripraviti novo izdajo zbirke v treh letih, sicer si je vse pravice do knjige pridobil spet avtor sam. Ta misel Cankarja ni nič manj podpirala v dneh težke preskušnje kakor polemika, ki se je proti uničenju knjige začela v slovenskem časopisju.

O požigu *Erotike* je prvi javno spregovoril socialnodemokratski Rdeči prapor 10. aprila. Nepodpisani pisec je v njem razmeroma mirno, vendar ostro napadel in s stališča »svobodne misli« tudi obsodil inkvizicijsko dejanje ljubljanskega škofa. Anonimni avtor v Rdečem praporu je hkrati pozval Slovenski narod, naj objavi obljubljeno oceno Cankarjeve pesniške zbirke. Namesto ocene zbirke, ki je prišla kasneje na vrsto, pa je Slovenski narod priobčil 13. aprila polemičen uvodnik pod naslovom *Usoda slovenske knjige*.

Uvodnik je brezobzirno razkril vso antikulturnost storjenega dejanja in odkrito zapisal za duhovščino silno neprijetno resnico, da požig *Erotike* v slovenski književnosti ni osamljen pojav ali nesrečno naključje, marveč je uničevanje in preganjanje knjig od sedemnajstega stoletja sèm postala nečastna, obsodbe vredna tradicija. Hkrati je uvodnik Slovenskega naroda prijel tudi založnika: očital mu je komercializem pri prodaji zbirke.

Slovenski narod je bil v napadu. Dva dni za tem uvodnikom je objavil obsežnejši podlistek, katerega avtor F(ran) G(ovekar) je ponovno in še ostreje obsodil inkvizicijo škofa Jegliča. Pisec je obsodbo nad konfiskacijo in uničenjem knjige razširil tako, da je obtožil klerikalizem kot politično ideologijo. Posebej je v podlistku naglašena apriorna nezaupljivost večjega dela duhovščine do umetnosti, zlasti njena zaprtost do sodobne literature. Branil je *Dunajske večere*, v katerih ni našel pohujšanja, in ugotovil, da bo imelo uničenje knjige nasproten učinek.

V tako vzdušje, nabito z ogorčenjem in obtožbami, je padel Slovenčev odgovor, ki je izšel isti dan kot članek *Žrtve zelotizma* in katerega avtor naj bi bil Evgen Lampe (ZS I, 319). Katoliški

dnevnik je očitno hotel zmanjšati pomen uničenja Cankarjeve *Erotike* s tem, da je objavil kratek odgovor in ga uvrstil le med *Dnevne novice*.

Slovenski narod pa se je čutil močnejšega od svojega nasprotnika in je nadaljeval ofenzivo. Naslednji njegov prispevek, objavljen 19. aprila pod naslovom *Književnost*, je s stališča avtorskega prava opozoril na neučinkovitost škofove akcije proti *Erotiki*. Kdorkoli je lastnik avtorskih pravic za uničeno knjigo, založba Ig. Kleinmayr & Bamberg ali knezoškof Jeglič, mora po avtorskem pravu v treh letih poskrbeti za novo izdajo pesniške zbirke. Izkazalo se je, da si je avtorske pravice za *Erotiko* pridržal Bamberg, in s to založnikovo izjavo v Slovenskem narodu 20. aprila se je zaključilo prvo obdobje sporov okrog Cankarjevih pesmi, obdobje neposrednih odzivov na dejanje, ki povzročitelju ni prineslo zaželenega uspeha. Očitno je namreč postalo, da druge izdaje konfiscirane in uničene knjige, na katero je mladi pesnik že mislil, s pravnega vidika ne bo mogoče preprečiti.

V drugem obdobju odmevov na Cankarjevo pesniško zbirko se je usoda knjige umaknila v ozadje, čeprav se je tu in tam še omenjala. V ospredje so stopile Cankarjeve pesmi, ki so jih različni kritiki ocenjevali različno, neredko v mejah skrajnosti: v celoti pozitivno ali povsem negativno.

Najobsežnejšo kritiko *Erotike* je napisal in v Slovenskem narodu (v nadaljevanjih od 29. maja do 2. junija 1899) objavil Vladimir Levec. Kritik je izhajal, ko je ocenjeval Cankarjeve pesmi, iz apriornega nezaupanja moderni umetnosti in poeziji še posebej. Postavil se je na stališče klasične poetike, ki jo je pesniška praksa ob koncu stoletja že močno omajala, v nekaterih temeljnih postavkah celo spodnesla. Izhajajoč iz takih, tedaj že močno konservativnih načel je Vladimir Levec očital Cankarju vse to, kar navadno graja na novi poeziji zastarela, v tradicijo ujeta kritika: nejasnost, nerazumljivost, nekomunikativnost. Razen tega je odkril Levec v Cankarjevih pesmih še plitkost in površinskost doživljanja oziroma čustvovanja ljubezni in neizvirnost. Kritiziral je tudi romance, zlasti dve izmed njih, s stališča zgodovinske resničnosti, kar je seveda v popolnem soglasju z njegovo preprosto razumljeno realistično estetiko. Cankarju je kritik priznal le izrazno oblikovne kvalitete in melodioznost jezika. Treznih sodb v njegovi oceni praktično ne najdemo — razen upravičenega očitka, da je romanca *Noveleta* preobsežna — pač pa dobimo v njej celo nekaj protislovnih mnenj. Najočitnejša je vsekakor nelogičnost v Levčevi uvodni trditvi, da je Cankar »pravi pesnik«, in v njegovi končni sodbi o

Erotiki, ki da je »po veliki večini« nezrelo delo. Neprepričljivo, skoraj komično učinkuje Levec tudi tam, kjer zviška opozarja svojega vrstnika, celo nekoliko starejšega pesnika na to, da sta mu potrebna literarni učitelj in šola. V nekem smislu tragično pa je, kar v literarni zgodovini niti ni tako redko, da negativni kritik pesmi ni bil kak starejši leposlovni prizadevnik, marveč pesnikov vrstnik po letih, sopotnik naše moderne, ki se ni mogel ali ni hotel približati besedni umetnosti svojega časa.

Pritrdilno, čeprav ne brez pripomb, je pristopil k *Erotiki* in k Župančičevi *Čaši opojnosti* Anton Aškerc, ki je tedaj imel oba pesnika še za svoja učenca. V junijski številki Ljubljanskega zvona 1899 je predvsem naglasil pristnost Cankarjeve lirske izpovedi, erotičnost njegovega doživljanja in čustvovanja, zlasti pa ustreznost besednega izraza v *Erotiki*. Zanimiva je nadalje njegova prepričljiva in moraliste pomirjajoča razlaga *Dunajskih večerov*, čeprav je tudi Aškerc poudaril, da se je Cankar v tem ciklu pesmi približal »delikatni meji«, ki je ne bo smel prestopiti, če bo hotel ostati v območju »resne umetnosti«. Pri oceni Cankarjevih pripovednih pesmi je zapisal še resnico o svoji epiki, ko je pojasnil, zakaj je družbeno angažiranemu in pripovednemu pesniku potrebna orientalska tematika. Prav tako ni nič presenetljivega, če je Aškerc kritiziral Cankarja tam, kjer prevladuje lirska sanjavost namesto epske plastičnosti. V primerjavi z Vladimirom Levcem in njegovo trditvijo, da je *Erotika* »po veliki večini« nezrelo delo, je omembe vredno Aškerčevo naglašanje zrelosti in resnosti Cankarjevih verzov. Ni pa bila Aškercu všeč pesnikova »blaziranost« in »patološkost«.

Svoje najbolj intimno in hkrati najbolj kritično stališče do Cankarja in Župančiča ter do njune osebne lirike pa je Aškerc formuliral ob zaključku svoje ocene. Neprikrito je namreč izrazil upanje, da bosta pesnika v »zrelejših« letih literarno oblikovala razen svoje subjektivnosti tudi objektivne pojave, razen erotičnih doživetij tudi socialno in nacionalno problematiko slovenstva, razen osebne čustvenosti tudi svet misli in idej.

Potem ko je o *Erotiki* pozitivno pisal tudi Ivo Šorli (psevdonimni Feodor Sokol) v tržaški Slovenki (julija t. l.) se je katoliškim kritikom zdelo, da predolgo molčijo. Bili pa so tudi v neprijetnem položaju, saj pravzaprav niso odgovorili na obsodbe škofovega dejanja, ker odgovoriti niso mogli. Iz tega občutka nemoči se je oglasil v tretji številki Katoliškega obzornika, ki je izšla 8. julija 1899, Evgen Lampe in v daljšem spisu pod ustreznim naslovom *Slovstveni paberki* napadel Cankarja in njegovo kritiko Hribarje-